

Відгук
отримано 01.07.2015
Голова разової
спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.091
г. Івано-Франківськ

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.091
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри дошкільної освіти
Факультету педагогічної освіти
Тетяні ПОНОМАРЕНКО

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
ГАВРИШ НАТАЛІЇ ВАСИЛІВНИ про дисертацію
ФЕДОРОВОЇ СВІТЛАНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ на тему
**«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**, що подана на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Формування дитини як активного громадянина з високим ступенем соціальної компетентності та громадянських навичок із самих початків —, а саме з дошкільного віку — є вимогою та очікуванням суспільства. Для її реалізації в якості ключового засобу дисертантка обрала комунікативну діяльність, що особливо загострює актуальність проблеми дослідження, оскільки в колі комунікації дошкільників перетинаються такі проблемні вузли, як оптимальна міжособистісна взаємодія, ровесництво, пасіонарство тощо.

Про гостроту і нагальність вирішення проблеми засвідчують і виявлені дисертанткою суперечності, які обумовлюють необхідність у проведенні дослідження та вирішення завдань з організації націленої роботи з формування соціально-громадянської компетентності засобами комунікативної діяльності.

Актуальне дослідження за обраною дисертанткою темою виконано відповідно до плану наукової діяльності кафедри дошкільної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку» (державний реєстраційний номер 0121U113725).

Структура дисертаційної роботи науково доцільна і композиційно чітка, три розділи дисертації пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Наприкінці кожного розділу подано висновки, що відповідають тексту дисертації, а також загальні висновки, що цілком відтворюють результати проведеного дослідження. Додатки містять допоміжний матеріал, що надає повноти сприйняттю дисертації.

Загальний обсяг дисертації становить 330 сторінок (із них 213 сторінок основного тексту), що відповідає чинним вимогам до дисертації доктора філософії. Роботу ілюстровано 13 таблицями та 1 формулою. Список

використаних джерел нараховує 311 найменування (із них 15 – іноземними мовами) та додатки на 66 сторінках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації розкриває основні аспекти теми дослідження. В ній чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, які адекватні меті та завданням роботи, подано комплекс взаємодоповнюючих методів наукового пошуку, визначено й використано достатню джерельну базу. Аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані у вступі до дисертації. Структура роботи відображає послідовність розв'язання поставлених дисертанткою завдань на різних етапах дослідження. Представлена робота виконана на високому науково-методичному рівні, а сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими й експериментально підтвердженими.

Теоретичне і практичне вивчення проблеми дало змогу Федоровій Світлані Олександрівні сформулювати провідну ідею дослідження, що ґрунтується на положеннях про необхідність націлення комунікативної діяльності та максимального використання її розвивального потенціалу для формування соціально-громадянської компетентності дітей через утілення пріоритетних напрямів та принципів виховання.

Поділяємо думку авторки про те, що процес формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників буде більш ефективним, якщо теоретично обґрунтувати та впровадити організаційно-педагогічні умови реалізації відповідних дослідницьких завдань, що сприяють становленню національної ідентичності дітей, створенню позитивного образу своєї країни, утвердженню активної громадянської позиції, формуванню ціннісних загальнолюдських характеристик, становленню навичок конструктивної міжособистісної взаємодії.

Федорова Світлана Олександрівна на основі вивчення теоретико-методологічних засад дослідження з'ясувала, уточнила зміст дефініцій, які розкривають специфіку формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників.

У змісті першого розділу дисертації представлена широка палітра понять і категорій, дотичних до дослідницького поля («соціалізація», «компетентність», «соціальна компетентність», «громадянськість», «громадянська компетентність», «соціально-громадянська компетентність», «соціально-громадянська компетентність дітей старшого дошкільного віку», «діяльність», «спілкування», «комунікація», «комунікативна діяльність»).

Аналіз методологічних засад дослідження дало змогу зробити не лише термінологічний аналіз понять, надати характеристику методологічних підходів (аксіологічний, системний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний, середовищний), комплексне застосування яких сприяє глибшому розумінню різних аспектів досліджуваної проблеми, загальнопедагогічних та специфічних принципів.

Ретельно проведений аналіз теоретичних джерел дав змогу дослідниці систематизувати й узагальнити наукові погляди про місце і значення комунікативної діяльності як засобу формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку. Було встановлено, що

соціально-громадянська компетентність дітей старшого дошкільного віку виявляється та розвивається у процесі комунікативної взаємодії з іншими людьми в різних ситуаціях буття, під час яких у діти практикуються у налагоджуванні контактів з однолітками та дорослими, відбувається формування навичок етичного спілкування, громадянської відповідальності; старші дошкільники вчаться орієнтуватися в соціальних стосунках, розуміти та поважати інших. В результаті теоретичного дослідження було визначено основні напрями комунікативної діяльності як засобу формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку, а саме: соціокультурний, українознавчий та комунікативний.

У другому розділі дисертанткою представлено результати аналізу стану формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку в сучасній практиці дошкільної освіти, представлено результати констатувального етапу експерименту з визначення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку на основі розробленого критеріально-діагностичного інструментарію. Авторка різнобічно підійшла до вивчення ситуації, зокрема проведено анкетування вихователів, аналіз календарно-тематичних планів, методичного забезпечення щодо формування досліджуваної компетентності, а також проаналізовано стан освітнього середовища в ЗДО та проведено опитування батьків вихованців. Це доводить, що кваліфікація, яка вимагається від вихователів дошкільної освіти в країнах, що розвиваються, значно відрізняється від кваліфікації в розвинених країнах і наголошує на постійному підвищенні рівня вимог до якості підготовки педагогів для роботи з дітьми раннього і дошкільного віку. Проведений дослідницею теоретико-методологічний аналіз дав змогу обґрунтувати розробку критеріально-діагностичного апарату (визначено емоційно-світоглядний, пізнавально-знаннявий, поведінково-діяльнісний критерії, кожен з яких конкретизовано низкою показників), дібрано та частково розроблено діагностичні методики, що забезпечило комплексність і системність результату оцінювання.

У дисертації не лише представлено обґрунтований критеріально-діагностичний апарат, але й належним чином проаналізовано результати констатувального етапу педагогічного експерименту. Дисертанткою схарактеризовано рівні сформованості соціально-громадянської компетентності старших дошкільників. Привертає увагу запропонований Світланною Олександрівною науково обґрунтований комплекс діагностичних методик, адаптований до проблеми дослідження (дидактичні ігри, бесіди за сюжетними картинками, ігрові ситуації, ситуативно-ігрові завдання, експрес-оцінювання).

Заслугують схвалення представлені в третьому розділі дисертації організаційно-педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку (збагачення змісту освітнього процесу з формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку; вивіщення професійної компетентності педагогів та забезпечення партнерської взаємодії з батьками вихованців щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в комунікативній діяльності; створення соціокультурного освітнього середовища закладу дошкільної освіти з

метою формування соціального досвіду дітей; використання сучасних форм, методів і засобів формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку), які і визначили стратегію формувального етапу експерименту. Цінним є те, що авторка безпосередньо брала участь у реалізації організаційно-педагогічних умов як керівник дошкільного закладу. Світлана Олександрівна – сама волонтерка – зуміла підняти на численні акції не лише малих, а й дорослих. Про глибоке усвідомлення цілей та інструментів досліджуваної проблеми, авторське бачення, методичну грамотність та високий рівень професіоналізму свідчить чіткість і завзятість, з якою дисертантка описала впроваджувані в освітній процес авторську програму технології, техніки, прогресивні практики тощо. Узагальнення, зроблені авторкою на основі описаних ефективних інструментів, дали змогу зробити висновок про необхідність їх систематизації та поширення. Цінним є те, що переважна більшість технології має вітагенний характер, орієнтована на активне включення дітей в освітній процес. Перевірку ефективності проведеного дослідження проведено ретельно. Для аналізу результатів дослідження проведено порівняння отриманих даних в експериментальній та контрольній групах. Застосування критерію χ^2 (хі-квадрат) Пірсона дало змогу оцінити вірогідність відмінностей між двома групами респондентів, що підтвердило ефективність впливу розроблених організаційно-педагогічних умов на рівень сформованості соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку. Результати обчислень підтвердили достовірність отриманих результатів та засвідчили підвищення рівня соціально-громадянської компетентності старших дошкільників в експериментальних групах.

Про результативність проведеної дисертанткою роботи свідчать одинадцять довідок із закладів дошкільної освіти, використання статистичних методів дослідження, що забезпечують достовірність і надійність результатів дисертації. Загальні висновки чітко скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і є достатньо обґрунтованими. Виклад матеріалу в запропонованому дослідженні послідовний, має науковий характер та прикладне значення. Відзначимо ґрунтовні додатки, що поглиблюють і увиразнюють уявлення про цілісне дослідження.

Оцінювання новизни й достовірності дослідження.

Вивчення тексту дисертаційного дослідження дало змогу переконатися в тому, що наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується в процесі наукового дослідження комплексом теоретичних та емпіричних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів.

Основні положення дисертації апробовано на 8 міжнародних та 8 всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також вебінарах, науково-методичних семінарах, круглих столах всеукраїнського рівня та достатньо висвітлено у наукових публікаціях дисертантки.

Аналіз публікацій С.О.Федорової засвідчив їхню відповідність (кількісну і якісну) вимогам до оприлюднення результатів дослідження. Зокрема, наукові результати дисертації висвітлено у 19 наукових публікаціях, із них 10

одноосібних: 2 статті (усі у співавторстві) у виданні, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття (у співавторстві) у закордонному періодичному виданні, включеному до наукометричної бази Web of Science; 16 публікацій (6 у співавторстві), у яких додатково відображені наукові результати дослідження.

Практичне значення отриманих автором результатів полягає у впровадженні в освітній процес закладу дошкільної освіти організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку, а також розробленої відповідно до них авторської програми «Дитина та світ навколо», визначених форм, методів і засобів формування досліджуваної компетентності; методичних розробок змісту різних форм освітньої взаємодії з вихователями та батьками вихованців з досліджуваної проблеми.

Дисертацію виконано із дотриманням принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення й зауваження. Позитивно оцінюючи рецензовану дисертацію та відмічаючи високий рівень проведеного автором дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і побажання:

1. Методологічну основу дослідження становила сукупність наукових підходів: аксіологічного, системного, особистісно орієнтовного, діяльнісного, компетентнісного та середовищного (їх характеристика представлена на сторінках 42-47 дисертації). Не зрозуміло, яке значення для проведеного дослідження становив системний підхід та чому серед наукових підходів відсутній комунікативний, з огляду на тему дослідження.

2. Характеризуючи специфічні принципи, авторка називає принцип патріотизму, який в різних місцях роботи називається по-різному, зокрема, принцип патріотичного виховання. То це один принцип чи різні?

3. Дослідницею в процесі наукової роботи було визначено основні напрями комунікативної діяльності як засобу формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку, а саме: соціокультурний, українознавчий та комунікативний. Проте не всі напрями представлено рівномірно. Зокрема, комунікативний напрям потребує більш глибокого теоретичного та методичного аналізу та ілюстрування цього напрямку конкретними прикладами застосованих методів і прийомів, що спрямованих на розвиток комунікації.

4. Для оцінки стану організації роботи з формування у старших дошкільників соціально-громадянської компетентності, дійсно, важливо було визначити рівень готовності вихователів до реалізації відповідних завдань. Проте, на нашу думку, у Світлани Олександрівни були дещо завищені очікування стосовно їхньої обізнаності в проблемі. А це могло вплинути на точність зроблених висновків.

5. Визначений дисертанткою критеріальний апарат, що став основою для здійснення діагностики рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку, некоректно представлено в таблиці 2.1. на сторінці 122.

6. Є сумніви стосовно того, чи можна об'єктивно оцінити інтерес старших дошкільників до загальнолюдських сімейних, громадянських цінностей та цінностей спілкування лише за допомогою відповідей на запитання.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора філософії». Представлена до захисту дисертаційна робота Федорової Світлани Олександрівни «Формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку» є актуальним, завершеним і самостійно виконаним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що в сукупності є вагомими для подальшого розвитку дошкільної освіти.

Дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відзначається актуальністю, містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення, за змістом, одержаними результатами і оформленням повністю відповідає вимогам пунктів «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.22, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор Федорова Світлана Олександрівна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Офіційний опонент:

Наталія ГАВРИШ,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної
педагогіки та дошкільної освіти
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

